

УДК 343.985

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.3.20>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ЯК СКЛАДОВОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Серкевич І.Р.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін*

Інституту права

Львівського державного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7678-0291>

e-mail: ira.serkevich.ukr.net

Лісіцина Ю.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін*

Інституту права

Львівського державного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5631-9297>

e-mail: julya_fox@ukr.net

Серкевич І.Р., Лісіцина Ю.О. Особливості використання спеціальних знань як складової методики розслідування злочинів терористичного спрямування.

У статті досліджено особливості використання спеціальних знань як складової методики розслідування злочинів терористичного спрямування. Розглянуто проблеми використання спеціальних знань у непроцесуальній і процесуальній формах. Проаналізовано особливості використання окремих видів спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом. Розроблено криміналістичні рекомендації щодо підвищення якості використання спеціальних знань при проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Особливу увагу приділено процесу оцінювання висновку експерта слідчим. Показано можливості підвищення рівня судово-експертного супроводу процесу формування доказової бази. Зазначено, що останнім часом через безліч чинників таке суспільно небезпечне діяння як тероризм (терористичний акт) відбувається досить часто в різних куточках нашої планети. Правоохоронні органи провадять щорічну роботу з попередження, розслідування, запобігання різним терористичним актам. Структура методики розслідування містить стандартний набір елементів: криміналістична характеристика окремого виду злочину; обставини, що підлягають встановленню; типові слідчі ситуації; методи збирання доказової та іншої криміналістично значущої інформації; використання спеціальних знань; особливості профілактики злочинів в процесі їх розслідування. Специфічною особливістю використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом, є призначення і проведення судових експертиз. Вивчення слідчої та судової практики свідчить про велику кількість видів і родів судових експертиз, що призначаються в рамках розслідування цієї категорії злочинів судових експертиз. Серед них найчастіше трапляються: судові лінгвістичні, вибухотехнічні, трасологічні, дактилоскопічні, почеркознавчі, техніко-криміналістичні експертизи документів, балістичні, судові експертизи матеріалів, речовин і виробів, фоноскопічні та ін. Зараз особливого значення набуває судово-лінгвістична експертиза, під час якої проводять складний лексичний, морфологічний, семантичний, синтаксичний та інші аналізи текстів (мови), щоб виявити у змісті аудіо-, відеозапису чи у друкованих матеріалах ознаки екстремізму. Зроблено висновки, що дослідження і врахування особливостей використання спеціальних знань дасть змогу удосконалити наявні і розробити нові шляхи судово-експертного і техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування такого злочину як тероризм.

Ключові слова: тероризм, злочини, розслідування злочинів, слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, техніко-криміналістичне забезпечення, спеціальні знання, криміналістичні знання, експерт.

Serkevych I., Lisitsyna Yu. Peculiarities of using specialized knowledge as a component of the investigation methodology of terrorism-related crimes.

The article deals with the peculiarities of using specialized knowledge as a component of the methodology for investigating terrorist crimes. The problems of using special knowledge in non-procedural and procedural forms are considered. The author analyzes the peculiarities of using certain types of specialized knowledge to investigate terrorism-related crimes. The criminalistic recommendations for improving the quality of the use of special knowledge during investigative actions and operational search activities are elaborated. Particular attention is paid to evaluating an expert's opinion by an investigator. The possibility of increasing forensic expert support in forming the evidence base is determined. It is noted that recently, due to many factors, such a socially dangerous act as terrorism (terrorist act) has occurred quite often in different parts of our planet. Law enforcement agencies work annually to prevent, investigate, and deter terrorist acts. The structure of the investigation methodology contains a standard set of elements: forensic characteristics of a particular type of crime; circumstances to be established; typical investigative situations; methods of collecting evidence and other forensically significant information; use of specialized knowledge; and specifics of crime prevention during their investigation. A specific feature of specialized knowledge in investigating terrorism-related crimes is the appointment and conduct of forensic examinations. The study of investigative and judicial practice shows that many types and genera of forensic examinations have been appointed to investigate this crime category. The most common are forensic linguistics, explosive, trace, fingerprint, handwriting, technical and forensic examinations of documents, ballistics, materials, substances and products, phonoscopic, etc. Nowadays, forensic linguistic examination is of particular importance, during which complex lexical, morphological, semantic, syntactic, stylistic and other analyses of text (language) are carried out to identify signs of extremism in the content of audio, video or printed materials. It is concluded that the study and consideration of the peculiarities of specialized knowledge will improve the development of new forensic and technical forensic support methods for detecting and investigating such a crime as terrorism.

Key words: terrorism, crimes, investigation of crimes, investigative (search) actions, operational and search activities, technical and forensic support, specialized knowledge, forensic knowledge, expert.

Актуальність проблеми дослідження. Тероризм – це «зло» сучасного світу. Уже сама його згадка викликає страх, ненависть, жаль і біль у людей по всій планеті. У всіх своїх проявах і формах нелюдності та жорстокості тероризм став однією з найнебезпечніших проблем XXI століття. В. Попов виокремлює такі чинники, що визначають наростання небезпеки тероризму в сучасних умовах: поширення у світовій політиці та внутрішньополітичному протистоянні практики застосування насильства; залучення щораз більших верств і груп населення в різні течії політичного екстремізму; широке застосування і міжнародним, і внутрішнім тероризмом особливо небезпечних форм і методів політично мотивованого насильства (наприклад, так званого масового тероризму); зміна тактики терористичних організацій різної ідейно-політичної спрямованості в бік вибору як об'єктів застосування сили або загрози її застосування не тільки громадян, але й об'єктів, що становлять підвищену небезпеку для довкілля тощо [1, с. 182]. Так, терористичні організації застосовують у своїй діяльності комп'ютерні технології, зокрема соціальні мережі, використовують радіо, телебачення, супутниковий зв'язок. Крім того, залучаючи до своїх лав досить кваліфікованих фахівців, готують публікації, які мають дуже сильний психологічний вплив на свідомість цивільного населення. Терористичні угруповання оснащені новими видами вогнепальної зброї та вибуховими пристроями, сучасним транспортом тощо.

В умовах складної ситуації в Україні, пов'язаної з терористичними загрозами з боку Російської Федерації і зростанням проявів тероризму з боку найманців, які воюють на боці цієї держави, підвищується роль методики розкриття і попередження злочинів терористичної спрямованості, а також використання спеціальних знань у їх розслідуванні. Виявлення основних способів і засобів розкриття, розслідування і попередження таких злочинів обумовлена дослідженнями і пізнанням закономірних процесів взаємодії об'єктивно-суб'єктивних чинників формування і розвитку цієї

методики [2, с. 116]. Дослідження цих умов та обставин об'єктивно-суб'єктивного характеру кримінальної спрямованості на вчинення терористичних актів у системі дає підстави для висування й перевірки версій, визначення завдань, діагностування умов та обставин скоєння і приховування злочинів, для прогнозування й моделювання поведінки особи злочинця при скоєнні злочинів терористичного спрямування.

Розслідуючи різні різновиди терористичних діянь, слідчі та оперативні співробітники стикаються зі значними труднощами, найбільшою з них є недостатній обсяг вихідної інформації, її суперечливість та імовірнісний характер. Для подолання інформаційних бар'єрів суб'єкти розслідування застосовують найрізноманітніші пошукові методи і прийоми. Серед них особливу роль відіграють додаткові відомості, які зосереджені на криміналістичній характеристиці злочинів і дозволяють більшою чи меншою мірою виправити (заповнити) недоліки вихідної інформації [3, с. 39]. Протидія тероризму залежить від розробки методики розслідування і попередження злочинів, що не тільки розкриває питання організаційного характеру, а й визначає методи і способи розслідування тероризму через виділення ознак, характерних для формування і розвитку причинно-наслідкових відносин, просторово-часових факторів події злочину.

Це явище зі супутніми йому незаконною міграцією, транснаціональною організованою злочинністю, незаконним обігом зброї та наркотичних засобів негативно позначається на політичній, соціально-економічній ситуації в суспільстві, підриває безпеку України. І що важливо й особливо небезпечно – сам тероризм удосконалюється, змінює форми і методи діяльності, набуваючи останнім часом дедалі витонченішого характеру. Усе це зумовлює підвищену увагу до посиленої розробки й подальшого вдосконалення методики розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом, а також застосування спеціальних знань у цій сфері.

Ступінь наукової розробки проблеми дослідження. Питання протидії злочинам терористичного характеру знайшли своє відображення в багатьох роботах вітчизняних учених-правників, представників кримінально-правової і кримінологічної школи, серед яких: В.Ф. Антипенко, В.П. Смельянов, В.С. Зеленецький, В.А. Липкан та ін. Криміналістичні питання розслідування тероризму висвітлюють: М.М. Букаєв, Ж.В. Вассалатій, В.Г. Гузіков, О.В. Ісаков, Н. Карпінська, В. Коновалова, О.М. Коршунова, В. Кряжев, М.О. Ленко, А.Г. Марутін, М.В. Савчук, Г.В. Скуба, Я. Соколова, А. Старушкевич, А.О. Степанов та ін. Процес організації і планування розслідування злочинів терористичного спрямування вивчають і зарубіжні, і вітчизняні вчені. Зокрема, в Україні особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів терористичного спрямування, учинених на тимчасово окупованих територіях, досліджували: В.В. Кікінчук, Р.Л. Степанюк, А.М. Тимчишин, О.О. Юхно та ін. Утім, попри значний інтерес вчених до цієї проблематики, і надалі існує потреба в її ґрунтовному аналізі й подальшій науковій роботі.

Метою статті є аналіз особливостей використання спеціальних знань як складової методики розслідування злочинів терористичного спрямування.

Виклад матеріалу. Структура методики розслідування містить стандартний, на перший погляд, набір елементів: криміналістична характеристика окремого виду кримінального правопорушення; обставини, що підлягають встановленню; типові слідчі ситуації; методи збирання доказової та іншої криміналістично значущої інформації; використання спеціальних знань; особливості профілактики кримінальних правопорушень в процесі їх розслідування [4, с. 299].

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчі мають справу як із традиційними для криміналістики, так і з нетрадиційними слідами злочинної діяльності та речовими доказами. У таких випадках для правильної підготовки та організації слідчої дії, виявлення й оцінки всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження, правильного відбору тих об'єктів, які пов'язані з підготовкою і вчиненням кримінального правопорушення, лише базової юридичної підготовки слідчого може бути недостатньо. Задля забезпечення належної ефективності окремих слідчих (розшукових) дій бажаною, а то й обов'язковою треба вважати участь спеціаліста у проведенні відповідної дії. Завдання спеціаліста полягає в тому, щоб на підставі своїх знань сприяти слідчому у виявленні й вилученні слідів кримінального правопорушення, предметів і документів, що можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні, і з цією метою брати активну участь у тій чи іншій процесуальній дії. Уже на етапі проведення слідчої дії спеціаліст допомагає слідчому здійснити попереднє дослідження виявлених об'єктів, щоб визначити в них ознаки і властивості, які можуть мати доказове значення у кримінальному провадженні, водночас не завдаючи шкоди їм, не змінюючи їх стану та маючи на увазі, що в май-

бутньому для поглибленого дослідження таких об'єктів може бути призначено судову експертизу [2, с. 7].

Так, В.І. Бояров наголошує, що в процесі розслідування зазначеної категорії злочинів слідчий не може нехтувати двома формами спеціальних знань, а саме: 1) залученням спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій; 2) призначенням судових експертиз. Ідеться про спеціальні знання в галузі судової медицини, лінгвістики, історії, релігії, політології, етнології, психології, психіатрії, авторознавства тощо. Найбільш поширене використання спеціальних знань шляхом залучення спеціалістів для проведення огляду місця події. Під час проведення інших слідчих (розшукових) дій залучаються психологи (проведення допиту, наприклад, неповнолітніх підозрюваних, свідків або потерпілих), релігієзнавці (огляд літератури; дослідження текстів, вилучених під час обшуків) та ін. [5, с. 475].

Як зазначається в науковій літературі, спеціальні знання – це система знань у певній галузі науки, техніки, мистецтва, отриманих у результаті відповідної спеціальної освіти та професійного досвіду роботи [4]. Водночас у контексті теми нашої статті можна вести мову про знання, необхідні для вирішення питань, що виникли під час кримінального, цивільного, арбітражного судочинства чи перевірки повідомлення про кримінальне правопорушення. При цьому слід вживати заходів для більшого залучення правоохоронних органів та інших силових структур до використання спеціальних знань, можливості яких збільшуються у зв'язку з постійним інтегративним процесом природничо-наукових, технічних і гуманітарних знань у правоохоронну сферу.

Частиною 1 ст. 71 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачена участь у кримінальному провадженні спеціаліста-консультанта, а ч. 2 тієї ж статті – можливість залучення спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження і судом під час судового розгляду [6]. Стаття 71 КПК України також визначає: 1. Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [6].

Насамперед вважаємо за потрібне визначити місце процесу використання спеціальних знань у методиці розслідування тероризму. Згідно з усталеними поглядами вчених-криміналістів, у методиці розслідування окремих видів кримінальних правопорушень виділяють групу організаційно-управлінських методів ведення слідства і групу методів процесу пізнання фактів і даних про всі обставини кримінального правопорушення [7]. Зазвичай використання спеціальних знань зараховують до другої групи методів – методів процесу пізнання фактів і даних.

Спеціальні знання використовуються різними суб'єктами (експертами, фахівцями, слідчими, дізнавачами, оперуповноваженими та ін.) у процесуальній і непроцесуальній формі, безпосередньо (самостійно самим слідчим, оперуповноваженим тощо) та опосередковано (використання результатів діяльності спеціаліста, експерта) [8]. Найчастіше до участі у слідчих (розшукових) діях, зокрема під час огляду місця події чи речей, документів, слідів, знаряддя та предметів кримінального правопорушення, залучається як спеціаліст інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), підпорядкований територіальному відділу поліції, а також експерти – співробітники експертно-криміналістичних підрозділів МВС України, котрі мають відповідну криміналістичну підготовку, для використання їхніх спеціальних знань у збиранні і фіксації слідів на місці вчинення кримінального правопорушення чи в разі потреби використання спеціальних знань [2, с. 8].

Найпоширенішими видами непроцесуальної форми використання спеціальних знань є дослідження об'єктів (місцевості, будівель, предметів, документів, людей, тварин), що проводяться слідчим (дізнавачем, оперуповноваженим та ін.) поза процесуальними діями [9]. Так, слідчий (оперуповноважений) може самостійно ознайомитися з відбитками пальців рук на дактилокартах затриманих за підозрою в тероризмі осіб, порівняти їх (можна і за загальними ознаками – типом і видом папілярних візерунків) зі слідами рук, визнаними дактилоскопічною експертизою придатними для ідентифікації особи.

Видом непроцесуальної форми використання спеціальних знань є також оцінка висновку експерта, що виконується поза межами кримінально-процесуальних відносин [3]. Позапроцесуальна оцінка висновку експерта являє собою дуже складний дослідницький процес, і провести повноцінний, об'єктивний і всебічний критичний аналіз слідчий не завжди може сам (тільки 15 %

з-поміж опитаних слідчих вважають за можливе самим вникнути в методику, застосовану в експертному дослідженні). Значна частина слідчих вважає, що для оцінки висновку експерта (особливо таких складних видів судових експертиз, як судово-лінгвістична, судово-вибухотехнічна тощо) варто звернутися за непроцесуальною консультацією до експерта, який проводив експертизу (28 % респондентів), або до фахівця, обізнаного у відповідній галузі (30 %) [10]. Такий метод попередньої непроцесуальної оцінки висновку експерта сприятиме більш об'єктивній, всебічній процесуальній оцінці його слідчим, дізнавачем, судом.

Ще однією непроцесуальною формою використання спеціальних знань у розслідуванні терористичних злочинів є консультація слідчого, дізнавача експертом, або спеціалістом (у розглянутій категорії злочинів найчастіше спеціаліста-лінгвіста) поза рамками процесуальних дій (консультація, порада фахівця) [11]. Під час таких консультацій фахівець (експерт) пояснює і теоретичні, і практичні питання із застосування видів судових експертиз, що мають місце, криміналістичні правила виявлення, фіксації та вилучення конкретних видів слідів, документів, аудіо- і відеозаписів, предметів.

Непроцесуальні консультації можуть стосуватися і вилучення зразків для порівняльного дослідження, і формулювання запитань при призначенні судових експертиз. І абсолютно правильно вказівка на значення цієї непроцесуальної дії: досягнення цілей судової експертизи безпосередньо залежить від того, наскільки правильно її призначено, наскільки правильно визначено елементи її призначення, а це зробити без допомоги експерта, якому буде доручено судову експертизу, практично неможливо. Тому слідчий змушений звертатися за усною консультацією до експерта відповідної спеціальності. Ось чому більшість опитаних слідчих (58 %) залучали фахівців для консультацій за матеріалами кримінальних проваджень [10]. Звичайно, криміналістично значуща інформація, одержана під час консультаційної та довідкової діяльності фахівця, має хіба орієнтувальне значення, але не доказове. Проте ця інформація відіграє важливу роль і під час призначення судової експертизи, і в процесі розшуку злочинця, побудови слідчих версій, планування розслідування.

Ще одним напрямом непроцесуальної форми використання спеціальних знань у розслідуванні терористичної діяльності є застосування експертно-криміналістичними підрозділами спеціальних знань у процесі оперативно-розшукових заходів, а саме:

- проведення, відповідно до законодавства, державної дактилоскопічної й геномної реєстрації, що передбачає отримання, зберігання і використання відповідної реєстраційної інформації;
- участь у техніко-криміналістичному забезпеченні оперативно-розшукових заходів, що проводяться із застосуванням науково-технічних засобів і методів [12];
- організація ведення й використання експертно-криміналістичних обліків (у формі картотек, колекцій, автоматизованих комп'ютерних єдиних баз даних тощо).

Співробітники експертно-криміналістичних підрозділів, беручи участь в оперативно-розшукових заходах, зобов'язані:

- досліджувати предмети і речовини (попереднє дослідження) для виявлення кримінальних правопорушень;
- створювати суб'єктивні портрети;
- складати розшукові таблиці про осіб, предмети, знаряддя кримінальних правопорушень;
- формувати й вести експертно-криміналістичні обліки;
- обстежувати приміщення, будівлі, споруди, ділянки місцевості та транспортні засоби;
- проводити фотозйомку, відео- та аудіозапис оперативно-розшукового заходу;
- брати участь у відборі зразків для порівняльного дослідження тощо.

Значення використання спеціальних знань в оперативно-розшукових заходах у кримінальних провадженнях про тероризм у ситуаціях, коли на початковому етапі розслідування не встановлений злочинець, ще більше зростає, оскільки їхнє застосування необхідне не тільки для доведення різних обставин справи, а й для встановлення особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності.

На нашу думку, особливої значущості у встановленні особи терориста-злочинця набувають експертно-криміналістичні обліки, які ведуть експертно-криміналістичні підрозділи і призначені для встановлення осіб, причетних до підготовки і вчинення кримінальних правопорушень, а також розшуку осіб, які переховуються та ухиляються від кримінальної відповідальності, та отримання іншої криміналістично значущої інформації.

Проведені вченими багаторічні дослідження дали змогу виявити стійкі кореляційні зв'язки між низкою ознак папілярних візерунків і можливими психодинамічними й фізіологічними властивостями людини, яка залишила слід папілярного візерунка:

- особи, у папілярних візерунках нігтьових фаланг пальців рук яких проглядається багато міжпапілярних ліній, мають здібності до тривалої «дрібною» роботи;
- особи, з великою кількістю дугових візерунків на пальцях рук, як правило, менш витривалі, у них відзначається низька швидкість рухів і витривалість;
- особи з переважанням папілярних візерунків дугового типу (більш ніж на п'яти пальцях рук) прямолінійні, мають яскраво виражене прагнення до верховенства, яке виражається в кар'єризмі, грубості щодо рівних або нижчих за посадою, у них, як правило, відсутній музичний слух (і інтелектуальний потенціал у таких осіб невисокий) [13].

Не менш специфічними напрямками використання спеціальних знань у непроцесуальній формі під час розслідування терористичної діяльності є:

- залучення фахівців для прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку та контролю поштових відправлень;
- залучення фахівців із прочитання поштової кореспонденції, що містить ознаки тайнопису, шифрів тощо;
- залучення фахівців, які володіють екстраординарними психофізіологічними можливостями [14].

А.М. Тимчишин справедливо зауважує, що комплексне використання спеціальних знань у непроцесуальній формі в наукових галузях (генетика, фізика, хімія тощо), а також у галузях криміналістичної техніки (почеркознавство, зброезнавство, трасологія, габітоскопія тощо) під час попереднього дослідження об'єктів дає змогу зібрати велику криміналістично значущу інформацію про особу злочинця, механізм вчинення кримінального правопорушення, що сприятиме встановленню осіб, які скоїли кримінальне правопорушення, і формуванню відповідної доказової бази [15].

Під час проведення процесуальних дій у ході розслідування злочинів терористичної спрямованості слідчому варто враховувати особливості використання спеціальних знань і вживати відповідних заходів [15]. Адже йому найчастіше доводиться застосовувати спеціальні знання, які виходять за межі криміналістичних знань, отриманих ним під час навчання у вищій та подальшій професійній діяльності. З огляду на це, слідчий має залучити обізнаних осіб – спеціалістів, що володіють знаннями, уміннями та навичками, здобутими внаслідок відповідної спеціальної освіти та досвіду практичної діяльності в певній галузі науки, техніки, мистецтва. І особливо важливо залучати фахівців для забезпечення якісного огляду місця події, оскільки ця найважливіша для розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом, слідча (розшукова) дія передбачає дотримання всіх рекомендацій і, відповідно, вимагає великих часових витрат (наприклад, 4–6 годин – для огляду трикімнатної квартири тощо). У таких випадках слідчий не може одночасно проводити огляд і застосовувати техніко-криміналістичні засоби (відеокамеру, засоби виявлення і вилучення слідів кримінального правопорушення тощо), тому й залучається фахівець. Видається, що разом зі спеціалістом-криміналістом до проведення слідчих дій, під час яких можливе виявлення, фіксація, вилучення та попереднє дослідження специфічних матеріальних слідів, мають залучатися фахівці з вибухознавства, зброезнавства, а також лінгвістики.

У кримінальних провадженнях про тероризм місцем події часто є місце затримання підозрюваних [16]. Під час огляду такого місця можуть бути виявлені сліди злочину, включно зі слідами перебування в цьому місці інших осіб, слідами виготовлення вибухових пристроїв і вибухових речовин, екстремістської літератури, їх зберігання тощо. Ретельно оглянути треба і транспортні засоби, використані для перевезення вибухових речовин і зброї, щоб виявити схованки і сліди їх зберігання, а також багаж та одяг підозрюваних.

Виявлення й діагностичне дослідження слідів кримінального правопорушення під час огляду місця події дають змогу слідчому, а потім і суду правильно уявити й оцінити обстановку та механізм вчинення кримінального правопорушення в цілому.

Ще однією специфічною особливістю використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом, є призначення і проведення судових експертиз [16]. Вивчення слідчої та судової практики свідчить про велику кількість видів і родів судових експертиз, що призначаються в рамках розслідування цієї категорії злочинів судових експертиз. Серед них

найчастіше трапляються: судові лінгвістичні, вибухотехнічні, трасологічні, дактилоскопічні, почеркознавчі, техніко-криміналістичні експертизи документів, балістичні, судові експертизи матеріалів, речовин і виробів, фоноскопичні та ін. Зараз особливого значення набуває судово-лінгвістична експертиза, під час якої проводять складний лексичний, морфологічний, семантичний, синтаксичний, стилістичний та інші аналізи тексту (мови), щоб виявити у змісті аудіо-, відеозапису чи у друкованих матеріалах ознаки екстремізму.

Отож, виявлення ознак тероризму має комплексний характер. Тому призначаються не однорідні лінгвістичні експертизи, а комплексні судові експертизи із залученням до їх проведення експертів: філологічної, психолінгвістичної, культурологічної, етнологічної, релігієзнавчої, політологічної спеціалізації. У низці випадків тільки за участю таких фахівців можливе проведення комплексного аналізу кримінального правопорушення для виявлення ознак тероризму. Водночас вченим і практикам потрібно й надалі працювати над розробкою першої групи методів, що застосовуються під час розслідування злочинів терористичного спрямування – групи організаційно-управлінських методів ведення слідства, а також вирішити проблеми дослідження особливостей організації використання спеціальних знань шляхом підвищення рівня судово-експертного і техніко-криміналістичного забезпечення розслідування цього виду злочинів.

Висновки. Терористичні прояви є відносно новим явищем для України. Їх варто розглядати як специфічне явище, складне за структурою, взаємозв'язками і відносинами, що має свої причини, динаміку, тенденції та закономірності. Такі злочини є складною системою взаємопов'язаних та взаємозумовлених об'єктивних і суб'єктивних обставин, фізичних і психічних процесів, рішень та дій самого винного, інших людей, які виявилися втягнутими у злочинну подію, об'єктивних процесів відображення в матеріальному середовищі обставин застосування знарядь злочину. Методики їх розслідування хоч і набули стійких форм, все ще перебувають на стадії формування і вдосконалення. Практика боротьби зі злочинами терористичного характеру, що склалася, з урахуванням вжиття активних заходів протидії розслідуванню наочно демонструє, що більшість з них неможливо розкрити, тобто отримати інформацію про причетність до її вчинення певної особи, використовуючи лише можливості проведення слідчих (розшукових) дій, без організації взаємодії осіб, які володіють спеціальними знаннями. Отже, специфічні особливості використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів, пов'язаних з тероризмом, варто досліджувати і в подальшому враховувати під час збирання, вивчення й оцінки доказів, для формування повноцінної доказової бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Попов В.Ю. Сучасні можливості використання спеціальних знань при розслідуванні терористичного акту. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 181–186.
2. Попов В.Ю. Методика розслідування терористичного акту: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право» / Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна МОН України. Харків, 2021. 480 с.
3. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених на території операції Об'єднаних сил, а також на тимчасово окупованих територіях: науково-методичні рекомендації / В.В. Кікінчук, Р.Л. Степанюк, О.О. Юхно та ін. Харків: ХНУВС, 2018. 48 с.
4. Тимчишин А.М. Спеціальні знання: поняття, зміст та суб'єкти використання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 299–302. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2018/79.pdf (дата звернення: 18.03.2024).
5. Бояров В.І., Ларкін М.О. Особливості розслідування злочинів екстремістської спрямованості, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Modern researches: progress of the legislation of Ukraine and experience of the European Union: Collective monograph*. Riga: Izdevniecība "Baltija Publishing", 2020. С. 462–479. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/35/552/1160-1?inline=1> (дата звернення: 18.03.2024).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.03.2024).
7. Бондаренко Є.В. Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю. *Південноукраїнський правничий*

- часопис*. 2022. № 3. С. 20–27. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/3/3.pdf> (дата звернення: 18.03.2024).
8. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 456 с.
 9. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні, затвердж. Наказом МВС України № 575 від 07.07.2017. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 18.03.2024).
 10. Савчук М.В. Організаційно-тактичне забезпечення розслідування терористичних актів, вчинених з використанням вибухових пристроїв: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / НУ «Львів. політехніка». Львів, 2019. 257 с.
 11. Погорецький М.А., Ленко М.О., Сергєєва Д.Б. Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою: *монографія* / за ред. проф. М.А. Погорецького. Київ: Алерта, 2014. 300 с.
 12. Інструкція про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів в кримінальному провадженні, затвердж. Наказом СБУ від 19.03.2016 № 138. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/z0564-16> (дата звернення: 18.03.2024).
 13. Маслюк О.В. Організація досудового розслідування злочинів терористичного спрямування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Сер. «Право»*. 2021. Вип. 65. С. 314–318. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/59.pdf> (дата звернення: 18.03.2024).
 14. Тимчишин А.М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Дон. держ. ун-т внутр. справ. Кропивницький, 2023. 438 с.
 15. Тимчишин А.М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України : *монографія*. Одеса: Вид-во «Юридика», 2023. 362 с.
 16. Цюприк І.В. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з терористичною діяльністю: теорія і практика: *монографія*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 499 с.